

Anotatsiya: Ushbu maqolada ikkinchi jaxon urishidan so'ng AQShning ichki va tashqi siyosati hamda AQSHning tashqi siyosatida tutgan o'rni hamda Boshqa davlatlar bilan aloqalari haqida so'z yuritiladi, shuningdek AQSHning qurololanish poygasining olib borishi hamda urishning natijalari AQSHning xalqaro darjadagi harbiy harakatlarning olib borishi shuningdek ushbu harakatlarning natijalari haqida so'z yuritilib ushbu harakatlarni olib borishdan maqsad hamda ushbu siyosatning xalqaro darajadagi ahamiyati taxlil etiladi.

Kalit so'zlar: liberalizm, konservatizmning, «Taft — Xartli qonuni», «Apollon», «buyuk jamiyat», «Uotergeyt ishi», «Reyganomika», «Trumen doktrinasi» va «Marshall rejasi», «yalpi qasos olish», «Strategik mudofa tashabbusi»,

Urush AQSHni iqtisodiy va harbiy jihatdan dunyoning eng qudratli davlatiga aylantirdi. Bunga, birinchidan, urushningAQSH hududida bo'lib o'tmaganligieng kata asosiy sabablardan biri bo'ldi desak xato bo'lmaydi. Urush harakatlarida to'rt yilda 300 ming kishi halok bo'ldi. Natijada AQSH urushdan eng kam zarar bilan chiqdi. Uning to'g'ridan-to'g'ri zarari 1,2 mlrd. dollarni tashkil etdi. Bu hisobni agar taxlil qiladigan bo'lsak butun dunyodagi jahon urishidan ko'rgan zararining atigi 0,4 foizini tashkil etdi. Ikkinchidan, urish davri mobaynida AQSH qurol yarog' savdosidaga kata e'tibor beradi vadunyoda qurol savdosi bo'yicha eng yirik davlatga erishadi bugungi kunda ham AQSH qurol savdosiga jiddiy etibor qaratad. Urish davridagi qurol savdosini taxlil qiladigan bo'lsak AQSH 1941—1945-yillarda AQSH o'z ittifoqchilariga 46 mlrd dollarlik harbiy mahsulotlar yetkazib berdi. Birgina Buyuk Britaniya bilan tuzilgan qurol savdosining shartnomasi 30 milliard dollarni SSSR bilan tuzilgan Shartnoma esa 9 milliard dollarni tashkil etardi. Uchinchidan, AQSH bu davrda endilikda qarzdor mamlakatlar sirasidan qarz beruvchi mamalakatga aylanadi chet davlatlar AQSH dan 41 mlrd. dollar miqdorida qarz bolib qoldi.

Dunyo oltin zaxirasining 65 foizi AQSH xazinalarida to'plandi. Dollar xalqaro savdo va iqtisodiy aloqalarda hukmron valutaga aylandi. Harbiy buyurtmalar AQSH sanoatining gurkirab rivojlanishini ta'minladi. Sanoatning yillik o'rtacha o'sish sur'ati

15 foizni tashkil etdi. 1947-yilda dunyo sanoat ishlab chiqarishining 54 foizi AQSH hissasiga to'g'ri keldi. Xalqaro savdoda yetakchi o'rinni egalladi. Flotining quvati ham 5 baravar ortdi. AQSH dunyoning birinchi dengiz davlatiga aylandi.^[1]

SHunday bir savol tug'iladi nega AQSH ikkinchi jahon urishidan so'ng eng qudratli tavlarga aylandi? Bung anima sabab bo'ldi? Fikrimizcha Urishdan keying davrda AQSH ichki siyosatga kata e'tibor qaratgani va ichki siyosatni to'g'ri olib borgan desak bo'ladi chunki tashqi siyosatda muhim ahamiyatga ega bo'lishda ichki siyosatni to'g'ri belgilay olish muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. AQSH ichki siyosatini belgilashda liberalizm va konservatizm mafkuralarining roli katta ahamiyatga ega. Urishdan keying davrda AQSHning ikki yirik partiyalari Demokratlar va Respublikachilar partiyalari ikki xil mafkurani ilgari suradilar va bu ikki xil mafkura ichki siyosatda o'z natijasi beradi jumladan Demokratlar partiyasi ichki siyosatda liberalizm mafkurasiga, Respublikachilar partiyasi esa konservatizm mafkurasiga amal qiladilar. Liberalizm mafkurasining mohiyatini mavjud jamiyatni isloh etish tashkil etadi. Bu islohotlar quyidagi mazmunga ega bo'lishi ko'zda tutilgan:

— mamlakat miqyosida yagona umumdavlat ijtimoiy ta'minot tizimini yaratish; monopoliyalar iqtisodiy faoliyati va narx-navoning shakllanishi ustidan jamoatchilik nazoratini o'rnatish; bevosita demokratiyani yanada kengaytirish; davlat boshqaruvi va siyosiy partiyalar boshqaruvi tizimida turli millat, irq va jins vakillarining ishtiroki ular soniga nisbatan proporsional bo'lishiga erishish;

— soliq siyosati yordamida milliy daromadni qayta taqsimlash. Bunda milliy daromad tekis tibbiy xizmat, aholining kam ta'minlangan qatlamiga moddiy yordam ko'rsatishga, kam ta'minlangan oilalarga, bolalarga nafaqa to'lash, maktablarda tekis nonushta va tushlik hamda tekis umumiy o'rta ta'lim berilishiga erishish. AQSH da bu maqsadlar ro'yobga chiqarildi ham. Biroq shuni ham ta'kidlash zarurki, liberalizm mafkurasini ijtimoiy ta'minot hajmi aholi tadbirkorlik faoliyati pasayishiga olib kelishini nazarda tutmaydi. Keyingi yillarda yangi liberalizm (neoliberalizm) oqimi ham paydo bo'ldi. Bu oqim tarafdorlari ijtimoiy xarajatlar kambag'allarni ovqatlantirish yoki ishsizlarga nafaqa to'lashga emas, ularni kasbiy qayta tayyorlashga sarflanishi kerak, deb hisoblaydi. Shu orqali ular kichik tadbirkorlikni rag'batlantiradilar.

AQSH ichki siyosatini belgilashda konservatizm mafkurasini ham katta ta'sirga ega. Konservatizm xususiy tadbirkorlikka maksimal darajada erkinlik berilishini yoqlaydi. Kambag'allar uchun soliq yo'li bilan xususiy tadbirkorlardan qo'shimcha mablag' olinishini qoralaydi. Konservatizm mafkurachilari va yo'l boshchilari: «davlat kambag'allar uchun miskinlar uyi emas, har bir kishi mehnat qilishi, o'zini o'zi

ta'minlashi zarur», «Hech kim jamiyatdan xayr-ehson kutmasligi lozim», — deb hisoblaydilar. Ayni paytda konservatorlar ijtimoiy ta'minot unga chindan ham muhtojlargagina berilishining tarafdorlaridir.^[2]

Ikkinchi jahon urushidan so'ng AQSH tashqi siyosatda SSSR ni tiyib turish yo'lini tanladi. Xo'sh buning asosiy sababi nimada edi? Bu savolga shunday javob berish mumkin! Balki urishdanh so'ng AQSH Xalqaro munosabatlarda sovuq urushning vujudga kelishida SSSR bilan barobar darajada aybdor davlatga aylanishi deyishimiz mumkin va keyinchalik. «Trumen doktrinasi» va «Marshall rejasi» SSSR bilan AQSH va ulaming ittifoqchilari munosabatlari yomonlashuviga olib keldi.

AQSH Germaniya masalasida SSSR bilan o'zaro manfaatli to'xtamga kela olmadi. Oxir-oqibatda Germaniya ikkiga bolinib ketdi. AQSH NATO harbiy-siyosiy ittifoqini tashkil etishning tashabbuskori boldi. Bu davrda AQSH NATOning tashkil etilishida faqat shu maqsadni ko'zlaganmikin balki boshqa maqsadlarni ham ko'zlagandir bu tarafini esa hozirga davrda xalqaro siyosatda yuz berayotgan vaziyatlarda ham ko'rishimiz mumkin va hozirda ham NATO AQSHning eng muhim Harbiy tashkilotiga aylangan.

AQSH hukmron doiralari o'z oldilariga SSSR ni qurollanish poygasiga tortib, uni iqtisodiy jihatdan holdan toydirish maqsadini qo'ygan edilar. AQSHda gigant harbiy-sanoat kompleksi vujudga keltirildi.^[3]

SSSR bu davrda Qurollanish poygasida anchagina holdan toydirib qo'ygan edi. Shunday savol tug'iladi AQSHni bu davrda Xalqaro siyosatda tutib turadigan kuch bormidi? Bunda ko'rishimiz mumkinki AQSH ning xohishiga qarama-qarshi o'laroq, 1949-yilda Xitoyda kommunistlar hokimiyat tepasiga keldilar. Buning natijasida AQSH Uzoq Sharqdagi asosiy tayanchi Chan Kayshini yo'qotdi.

1950-yilda AQSH Koreya urushiga aralashdi. Bu urushda 142 ming nafar amerika askari halok bo'ldi. Bu butun ikkinchi jahon urushi davomida berilgan qurbonning yarmiga teng edi. Prezident D. Eyzenxauer sovuq urushni yanada kuchaytirgan doktrinasini e'lon qildi. Unda «yalpi qasos olish», SSSR ga birinchi bo'lib yadro zarbasi berish maqsadlari o'z ifodasini topgan edi.^[4]

AQSH keying yillarda xalqaro siyosatda janubiy g'arbiy osiyo hamda Markaziy osiyo davlatlaridagi vaziyatlarga qaratdi buning asosiy sababi va maqsadi nima edi? Balki butun jahon savdosida birinchi o'rinda turgan Neft bazasiga yetib borishdir! chunonchi AQSH 2001 -yil 11-sentabr voqealaridan so'ng Afg'onistondagi tolibonlar hukumatini ag'darib tashladi. Iroqda Saddam Husayn diktaturasiga barham berdi. Bu bilan Yaqin Sharq neftining katta qismini qolga kiritdi. Bugungi kundagi

siyosiy vaziyatlarga qaraydigan bo'lsak hozirda Afg'onistonda Toliblar hokimiyati qayta tiklanib Afg'oniston islom Amirligi deb e'lon qilindi bu esa o'z navbatida AQSHning xalqaro siyosatdagi obro'yini bir muncha to'kdi. Va bugungi kunda AQSH bu obro'yini tiklash va xalqaro siyosatda lidirlikni egallab olish uchun bir qancha xalqaro vaziyatlarga aralashuvini ko'rishimiz mumkin chunonchi rossiya va Ukraina muommolari va Falastin Isroil muommolari bu fikrimizning dalili bo'ladi.

Xulosa: Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki darhaqiqat AQSH ikkinchi jahon urishidan so'ng xalqaro siyosatda muhim davlatlardan biriga aylandi buning asosiy sabablarini yuqoridagi fikrimiz dalillar asosida ko'rsatib o'tik bundan tashqari yana bir sabab ko'rsatishimiz mumkinki usha davrda AQSH pul birligi dollarning xalqaro valyuta darajasiga ko'tarilishi ham AQSHning siyosiy darajadagi obro'yi bilan birga iqtisodiy obro'yini ham belgilab berdi bugungi kunda ko'rishimiz mumkinki AQSH gigant davlatlardan biri hisoblanadai va bugungi kunda xalqaro siyosatda ham Muhim o'ringa ega.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. M.lafasov, U. Jo'rayev Jahon tarixi- T: 2005
2. Shuxrat ergashov Jahon tarixi Ikkinchi qism T: "O'zbekiston"- 2015
3. Мамараджабов, Б. (2023). САУДИЯ АРАБИСТОНИДАГИ ЎЗБЕК МУҲОЖИРЛАРИ ТАРИХИ: МУВАФФАҚИЯТЛИ АССИМИЛЯЦИЯ ВА ЙЎҚОТИЛГАН МИЛЛИЙ ИДЕНТИКЛИК. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 3(S/6).
4. Мамаражабов, В. N. M. O. G. (2023). MARKAZIY OSIYODA ARABLAR BILAN BOG'LIQ IJTIMOIIY QATLAMLAR. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(5), 1048-1052.